

О.В. Булатова, О.І. Карпенко, Е.В. Федоров

ОЦІНКА ПРОЦЕСІВ ТІНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА КРАЇНИ

У роботі проаналізовано динамічні зміни та надано оцінку процесам тінізації української економіки. Визначено, що тіньова економіка негативно впливає на забезпечення економічної безпеки держави, її конкурентоспроможність, на формування міжнародного іміджу країни в цілому. Обґрунтовано основні фактори, що сприяли поширенню процесів тінізації української економіки, виділено базові ознаки тіньової економіки як складного соціально економічного явища: структурність, спільна мотивація та неможливість виокремлення тіньової та офіційної (легальної) економіки, мережевість тіньових структур, подвійний характер тіньової економіки тощо. Проаналізовано рейтинг України у відповідних міжнародних рейтингових порівняннях, які виступають важливим індикатором середовища, що формує рівень тінізації економіки.

Ключові слова: економічна безпека, тіньова економіка

Відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України» економічна безпека визначається як сфера забезпечення умов для сталого та збалансованого економічного зростання, поглиблення інтеграції у європейську і світову економічну систему, підвищення конкурентоспроможності національної економіки, її детінізації тощо [21]. Важливу загрозу для успішного розвитку економіки становить її тіньова складова. Фактично, тіньова економіка негативно впливає на забезпечення економічної безпеки держави, її конкурентоспроможність, на формування міжнародного іміджу країни в цілому.

Сьогодні у науковій літературі використовується понад тридцять різноманітних термінів, які використовуються дослідниками для визначення поняття «тіньова економіка» [28, С.8]. Одними із перших, хто звернув увагу на те, що у статистичному розрахунку основних макроекономічних показників не враховуються певні види діяльності, сукупність яких визначали як тіньова економка були Е. Фейг [1], П.Гутманн [3], П.Бернштейн [4], Г.Хейч [4]. З точки зору доходу, який не враховується фіскальними органами та , відповідно, не підпадає під оподаткування, розглядає тіньову економіку В. Танзі [6], причинами чого дослідник визначає рівень податків у країні, існуючі правила, заборони та корупція у країні. У свою чергу, досліджуючи природу виникнення тіньової економіки, Е. де Сото визначає, у першу чергу, неспроможність держави у забезпеченні потреб свого населення [26].

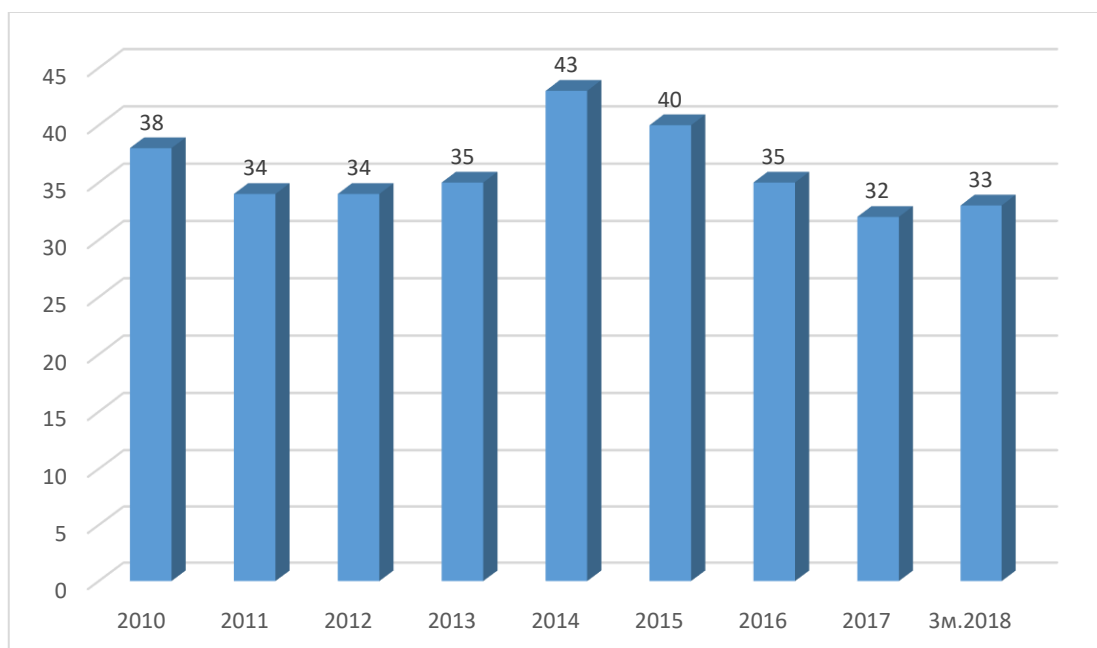
У роботах українських дослідників тіньова економіка найчастіше розглядається як складне соціально-економічне явище, що охоплює різні види діяльності (як легальних, так і протизаконних), які здійснюються задля отримання прибутку – неофіційного (або нелегального) [25, 9]. У деяких роботах головний акцент зроблено на організаційні та управлінські аспекти регулювання економічних відносин між економічними суб'єктами, дія яких призводить до ухилення від офіційного статистичного обліку та контролю, та, відповідно, не враховуються у розрахунок основних макроекономічних показників [13].

У широкому розумінні основу тіньової економіки формує незареєстрований дохід від будь-якої економічної діяльності (виробництва товарів та послуг, фінансових та бартерних операцій), який підлягав би оподаткуванню, якщо б така діяльність була

відома податком органам [2, С.2]. У вузькому розумінні тіньова економіка включає в себе всі продукти та послуги, які продукуються на ринку і які навмисно приховуються від органів державної влади задля уникнення сплати податків та інших обов'язкових платежів, недотримання нормативів і стандартів, які стосуються певних стандартів ринку праці на ринку праці, таких як мінімальна заробітна плата, максимальний робочий день, стандарти безпеки тощо.

Значний і достатньо сформований тіньовий сектор економіка України отримала у «спадщину» від радянської моделі господарювання, наявність якого вже визначала можливості диференціації доходів у суспільстві [24, С.89]. У свою чергу, відсутність відповідних наукових досліджень, спрямованих на вивчення механізмів тінізації економіки, корупції, криміналізації суспільства в умовах роздержавлення та приватизації, формування нової моделі господарювання, а від так, і відсутність науково-обґрунтованих розробок щодо детінізації економіки сприяли стрімкому поширенню та поглибленню цих негативних явищ, рівень яких значно перевищує критичний пороговий рівень.

За розрахунками Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [11, С.3] рівень тіньової економіки складає третину офіційного ВВП. Найвищий рівень тіньової економіки був зафіксований в Україні у 2014 році й становив 43% (рис.1). Згідно методики розрахунку показників економічної безпеки, прийнятої Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, критичним пороговим рівнем визначено 30% тінізації від офіційного ВВП [15].

Рис. 1 Рівень тіньової економіки в Україні, % від обсягу офіційного ВВП

Рис.1 наочно доводить, що за весь період спостережень рівень тінізації національної економіки перевищував відповідний пороговий індикатор макроекономічного стану, а це створює загрози національній безпеці держави [15]. Слід зазначити, що за іншими експертними оцінками рівень тінізації економіки є значно вищим. Так, згідно досліджень та розрахунків Ф. Шнайдера (F. Schneider), А.Буен (A.Buehn), Л.Медіна (L.Medina), які проведено за результатами спостережень

143 країн з 1996 року по 2014 рік [2, 5], середній рівень тіньової економіки в Україні становить 47,74% (з мінімальним рівнем 41,56% та максимальним 56,67%). Дослідження цих авторів доводять, що найменші обсяги тінізації мають країни із високим рівнем розвитку, зокрема: США 8,19%, Австрія 9,16%, Люксембург 9,47%, Швейцарія 9,48%, Японія 10,79%, Сінгапур 11,84%, Нідерланди 12,45%, Великобританія 12,76%, Нова Зеландія 13,35%, Канада 15,83% [2, С.19-22]. Серед причин таких розбіжностей у визначенні обсягів тінізації економіки зазвичай виділяють [28, С.13] відмінності у визначенні сутності «тіньової економіки», методиці та методології визначення її обсягів, а також неможливість об'єктивного оцінювання послуг, що надаються у тіньовому секторі.

Серед системних факторів тінізації української економіки експерти Міністерства економічного розвитку і торгівлі виокремлюють [10, С.14]:

- високий рівень корупції;
- низька ефективність функціонування органів судової системи;
- недостатній захист прав на рухому та нерухому власність, включаючи права на фінансові активи;
- непередбачуваність змін у податковому законодавстві тощо.

Проведений аналіз наукових досліджень [12, 31, 24, 8] дозволяє визначити систематизувати фактори, що сприяли поширенню процесів тінізації української економіки:

по-перше, це *економічні фактори*, які пов'язані із недосконалістю ринкового середовища, формування якого продовжується і знаходиться у стадії реформування (недосконала структура ринку, низька ефективність держави у формуванні конкурентоспроможної економіки, дисбаланс у сфері зайнятості), неефективністю державного регулювання ринкових процесів тощо (непередбачувані зміни у податковому законодавстві та неефективне адміністрування податків, надмірна зарегульованість економічної діяльності, несприятливі умови бізнесу тощо);

по-друге, суттєвий вплив на процеси тінізації забезпечують *інституційні фактори*, які пов'язані із діяльністю інститутів, які функціонують в національній економіці (політична нестабільність, недосконалість судової та правоохоронної системи (з точки зору їх незалежності та ступеню довіри з боку суспільства), неефективна дія державних антикорупційних органів, суперечливість та дублювання нормативно-законодавчої бази недостатній захист прав, у тому числі прав на фінансові активи, прав інтелектуальної власності тощо),

в-третьє, в Україні не існували тривалий час відповідні стандарти законослухняної поведінки, як з боку пересічних громадян, суб'єктів господарювання, так і державних службовців, які формують морально-етичні фактори, вплив яких визначають високий рівень корупції, економічної злочинності тощо.

Аналіз динамічних змін рівня тінізації економіки виявив наступне [11]. По-перше, забезпечення економічного зростання протягом останніх двох років, розширення внутрішнього попиту та досягнення відносної макроекономічної стабільності. Протягом 2016-2017 років спостерігається зростання цього макроекономічного показника (рис.2) [7]. Зростання реального ВВП України зафіксовано вперше за останні 4 роки після того, як економіка продемонструвала падіння на 9,8% в 2015 році. Номінальний ВВП становив 2982,9 млрд.грн (дані наводяться без урахування окупованій території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції), третина з якого припадає на тіньову економіку.

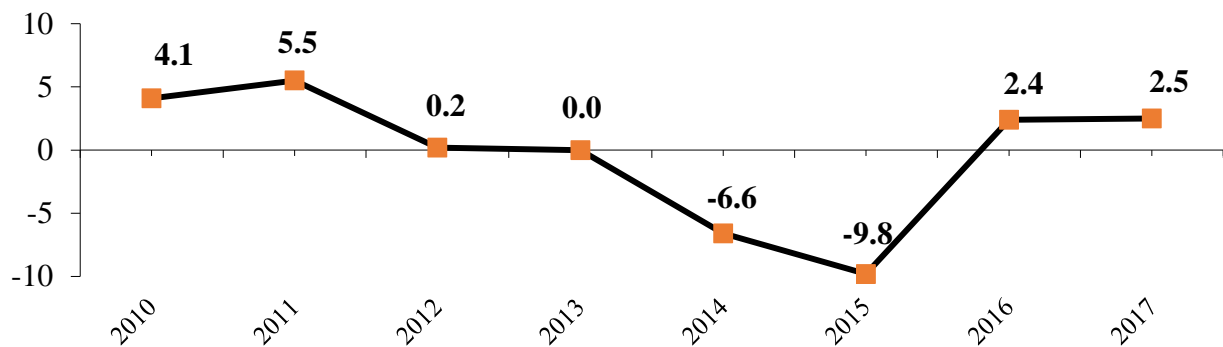

Рис.2 Зміна обсягу ВВП (у % до попереднього року)

Однак волатильність цін на зовнішніх ринках, особливо в наслідок кризових явищ, виявились надто ризиковими для забезпечення стабільного розвитку національної економіки. З урахуванням того, що внутрішній ринок практично повністю контролюється товарами імпортного виробництва, частка вітчизняної продукції у структурі внутрішнього споживання постійно скорочується, а також беручи до уваги тінювий імпорт, то «ситуація із внутрішнім споживчим ринком виглядає катастрофічною» [29, С.31]. Неєфективна структура українського експорту та низька здатність до імпортозаміщення визначають високу чутливість зовнішньої торгівлі України до кон'юнктурних змін на світових товарних ринках [29, С.146-151]. Відповідно, українська економіка визначається як експортоорієнтовна та імпортозалежна. Маніпулювання із зовнішньоторговельними операціями (завищення або заниження вартості експортно-імпортних товарів), тінюві операції у зовнішній торгівлі спричиняють деструктивні макроекономічні ефекти, обмежують економічне зростання, дестабілізують фінансову сферу. Позитивні зрушення у цій сфері можливі за умов наявності транспарентних та ефективних механізмів зовнішньої торгівлі. В іншому випадку, тінюва складова зовнішньої торгівлі України стає вагомим фактором втрат державних фінансів та деформації платіжного балансу.

По-друге, в країні поступово реалізується комплекс реформ, спрямованих на розвиток бізнес-середовища, дерегуляції підприємницької діяльності. Так, відбувається поступове покращення національних показників у світовому рейтингу Doing Business-2019 [19], у якому країна посідає 71 позицію серед 190 країн (відповідно, Doing Business-2018 Україна займала 76 місце, Doing Business-2017 - 80 місце, Doing Business-2016 - 83). Позитивна динаміка спостерігається й за іншим міжнародним рейтингом – за показником Індексу економічної свободи-2018 [20]. Україна покращила у 2018 році своє місце у загальносвітовому рейтингу – 51,9 з 150 країн (у попередньому році, за показником індексу Україна займала 166, а в 2016 році - 162) за рахунок, перш за все, покращення свободи інвестицій. Однак у країні досить залишилися невирішені проблеми відносно корупції, а суди визнано як державні установи, яким найменше довіряють. Уповільнення швидкості реформування бізнес-сектору разом із політичною нестабільністю ускладнює невизначеність у регулюванні комерційних операцій. У цілому ж, Україна займає останню позицію серед 44 країн регіону Європи, а її загальна оцінка нижча за регіональні та середні показники індексу економічної свободи.

По-третє, реалізація цілеспрямованої політики уряду щодо легалізації зайнятості, зменшення навантаження на фонд оплати праці (зменшення ставки єдиного соціального внеску до 22%), поступове зростання мінімальної заробітної плати (з

01.01.2017 мінімальну заробітну плату встановлено на рівні 3200 грн. проти 1600 грн. з 01.12.2016, з 01.01.2018 вже на рівні 3723 грн.), сприяли поступовому зростанню реальної заробітної плати (табл.1).

Таблиця 1

Зведена таблиця індексів реальної заробітної плати за останні роки
 (% до попереднього місяці)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
січень	86,7	86,8	89,5	88,8	87,0	83,3	80,3	91,7
лютий	100,1	100,9	102,5	101,6	100,7	99,6	105,3	102,3
березень	106,8	106,6	104,1	105,4	104,1	95,9	106,2	106,8
квітень	100,2	98,8	100,5	100,8	97,3	90,8	96,1	97,7
травень	105,1	100,8	102,8	100,5	96,3	99,0	101,6	101,4
червень	108,1	104,7	103,4	103,9	103,9	105,8	107,2	105,8
липень	100,0	102,9	101,3	101,4	97,7	103,1	100,9	99,5
серпень	95,2	98,4	97,8	97,0	92,9	96,6	97,1	97,0
вересень	100,1	101,5	99,6	98,7	100,3	101,0	101,2	101,3
жовтень	98,4	99,7	101,8	100,4	98,5	105,6	97,0	99,2
листопад	101,0	99,8	99,7	99,4	98,8	97,3	99,3	100,5
грудень	110,6	111,5	108,6	110,1	110,0	115,2	118,6	116,2
За рік	110,5	111,0	111,0	106,8	86,5	90,1	106,5	118,9

Зростання рівня заробітної плати в економіці, що посилює купівельну спроможність домогосподарств, стимулює розвиток внутрішнього ринку. ВВП у розрахунку на одну особу становить 70210 грн (що на 26% більше рівня 2016 року, коли ВВП на одну особу становило 55848 грн). У той же час, в Україні достатньо високою залишається неформальна зайнятість. Так, у 2017 році кількість неформально зайнятого населення віком 15-70 років сягала 3,7 млн. осіб або 22,9% до загальної кількості зайнятого населення відповідного віку [14]. Такий значний обсяг неврегульованої сфери трудових відносин – це не тільки недоотриманні державою доходи, це, перш за все, позбавлення будь-яких соціальних гарантій та захисту для усіх неофіційно працюючих.

Неспроможність держави у формуванні прозорого та сприятливого бізнес-клімату, розвитку підприємницької ініціативи та діяльності на тлі складного соціально-економічного становища та неефективно працюючого інституційного середовища посилює процеси тінізації економіки. Ці процеси впливають на стрімкий розвиток незареєстрованої в установленому порядку економічної діяльності суб'єкта господарювання, що призводить до порушення законодавчо встановлених норм (які пов'язані із дотримання умов праці, рівня заробітної плати, сплати податків тощо) і встановлення нерегламентованих та незаконних видів господарської діяльності [15].

Дослідження тіньової економіки з точки зору системного підходу дозволяє виокремити наступні ознаки цього складного соціально економічного явища, яке притаманне усім економічним системам [28, 30]:

Структурність. Тіньова економіка характеризується наявністю стійких зв'язків і відносин, що забезпечують її цілісність. Функціонування та розвиток тіньової економіки є неможливим без всієї тіньової інфраструктури, разом із якою в національній економіці формується складно організована багаторівнева система, якій притаманні законодавча, судова, політична, ідеологічна, культурна, етична система

цінностей і поведінкових норм [28, С.27]. Крім того, як складна система, тіньова економіка охоплює три складові: нерегламентована діяльність з виробництва (або неформальна економіка); регламентована діяльність та продаж необлікованих товарів (або прихована економіка); незаконна діяльність (або кримінальна економіка).

Спільна мотивація (отримання прибутку) та неможливість виокремлення офіційної (легальної) та тіньової економіки. По відношенню до офіційної економіки тіньова може бути як альтернативною (тобто конкуруючою із офіційною економікою), так і неальтернативною (неконкуруючою по відношенню до офіційної економіки). Крім того, кримінальна складова у складі тіньової економіки робить її непорівняною із офіційною економікою, де злочинні види діяльності взагалі заборонені у країні, а від так існує невизначеність реальних обсягів і масштабів тіньової економіки.

Мережевість тіньових структур. Сучасна тіньова економічна діяльність може охоплювати різні рівні: локальний (рівень конкретного суб'єкта господарювання), регіональний (тіньова діяльність охоплює відповідні регіональні простори), національний (тіньова діяльність охоплює всю державу), міждержавний (тіньова економіка розвивається в межах економічно пов'язаних країнах), міжнародний (загальносвітовий рівень реалізації тіньової діяльності).

Подвійний характер тіньової економіки, що полягає в конструктивних і деструктивних її засадах. Конструктивні засади тіньової економіки полягають, перш за все, що наявність тіньового сектору дозволяє «компенсувати» втрату робочих місць громадянам країни, для підприємств наявність прихованої діяльності стає певною «стратегією» виживання. Деструктивний вплив полягає у тому, що тіньова економіка руйнує можливості побудови ефективної збалансованої соціально-економічної системи, чим й несе загрозу економічній безпеці країни.

Рейтинг України у відповідних міжнародних порівняннях [17-19] стає важливим індикатором, що певною мірою визначає характер середовища, яке впливає на рівень тіннізації економіки. Між обсягами тіннізації економіки України та індексами економічної свободи і сприйняття корупції за результатами дослідження [23] встановлено прямий взаємозв'язок між рівнем тіннізації національної економіки та тим положенням, яке займає Україна у міжнародних рейтингах: частка тіньової економіки зростає одночасно зі зниженням місця країни у зазначених міжнародних рейтингах.

Таблиця 2

Україна в окремих світових рейтингах

рік	Показник у рейтингу	Economic Freedom Index	Corruption Perception Index	Doing Business	Global Competitiveness Index	Рівень тіньової економіки, %
2018	Місце у рейтингу	150 місце з 180	Н.д.	76 місце з 190	81 місце з 137	33*
	Значення показника	51,9	Н.д.	65,75	4,11	
2017	Місце у рейтингу	166 місце з 180	130 місце з 180	80 місце з 190	85 місце з 138	32
	Значення показника	48,1	30	63,90	4,00	
2016	Місце у рейтингу	162 місце з 180	131 місце з 176	83 місце з 189	79 місце з 140	35
	Значення показника	- 46,8	29	63,04	4,03	

*за 3 місяці 2018 року

Міжнародне експертне середовище оцінює рівень корупції в Україні як дуже високий. Експертне оцінювання з боку британської аудиторсько-консалтингової групи «Ernst&Young» також визначає високий рівень корупції в Україні, який є найбільший серед країн Європи та Близького Сходу [22, С.129]. За даними Transparency International у рейтингу «Індекс сприйняття корупції 2017» за рівнем корупції Україна посідає 130 місце із 180 країн (у 2016 році – 131 місце), що є наслідком неефективної роботи антикорупційних інституцій в Україні, які потребують відповідного реформування шляхом створення дієвої системи антикорупційного правосуддя із залученням іноземних спеціалістів, налагодження системної комунікації щодо антикорупційної реформи з суспільством та міжнародними партнерами, дотримання зобов'язань тощо. Крім того, важливою умовою стає дерегуляція бізнесу, формування стабільних та прогнозованих умов для його ведення в Україні шляхом встановлення прозорих правил взаємовідносин у трикутнику «суспільство – влада – бізнес» [17]. Дуже повільно відбувається посилення позицій України й у міжнародному рейтингу конкурентоспроможності, який щороку презентує Всесвітній економічний форум.

Проведений аналіз та оцінка поширення процесів тінізації української економіки з точки зору формування економічної безпеки країни дозволяють зробити наступні висновки.

Тіньова економіка негативно впливає на забезпечення економічної безпеки держави, її конкурентоспроможність, на формування міжнародного іміджу країни в цілому. У широкому розумінні основу тіньової економіки формує незареєстрований дохід від будь-якої економічної діяльності, у вузькому розумінні тіньова економіка включає в себе всі продукти та послуги, які продукуються на ринку і які навмисно приховуються від органів державної влади задля уникнення сплати податків та інших обов'язкових платежів, недотримання нормативів і стандартів.

За офіційними розрахунками рівень тіньової економіки в Україні складає третину офіційного ВВП перевищує нормативно визначений критичний пороговий рівень, що створює загрози національній безпеці держави. За експертними оцінками рівень тінізації економіки є значно вищим. Рівень розбіжностей зумовлений відмінностями у визначенні сутності «тіньової економіки», методиці та методології визначення її обсягів, а також неможливістю об'єктивного оцінювання послуг, що надаються у тіньовому секторі.

Основними факторами, що сприяли поширенню процесів тінізації української економіки, визначено: *економічні* (пов'язані із недосконалістю ринкового середовища, неефективністю державного регулювання ринкових процесів тощо); *інституційні* (пов'язані із діяльністю інститутів, які функціонують в національній економіці з точки зору їх незалежності та ступеню довіри з боку суспільства, неефективна дія державних антикорупційних органів, суперечливість та дублювання нормативно-законодавчої бази, недостатній захист прав тощо); *морально-етичні* (відсутність відповідних стандартів законослухняної поведінки, як з боку пересічних громадян, суб'єктів господарювання, так і державних службовців, які визначають рівень корупції, економічної злочинності тощо).

Ознаками тіньової економіки як складного соціально економічного явища визначено: *структурність* (тіньова економіка характеризується наявністю стійких зв'язків, що забезпечують її цілісність і відносин, які охоплюють нерегламентовану діяльність з виробництва (неформальна економіка); регламентовану діяльність та продаж необлікованих товарів (прихована економіка); незаконну діяльність (кримінальна економіка); *спільна мотивація та неможливість виокремлення тіньової та офіційної (легальної) економіки*, по відношенню до якої тіньова економіка може бути альтернативною (тобто конкуруючою із офіційною економікою),

неальтернативною (неконкуруючою по відношенню до офіційної економіки) та кримінальною, що унеможливорює визначеність реальних обсягів і масштабів тіньової економіки; *мережєвість тіньових структур* (діяльність яких охоплює наступні рівні: локальний (рівень конкретного суб'єкта господарювання), регіональний (тіньова діяльність охоплює відповідні регіональні простори), національний (тіньова діяльність охоплює всю державу), міждержавний (тіньова економіка розвивається в межах економічно пов'язаних країнах), міжнародний (загальносвітовий рівень реалізації тіньової діяльності); *подвійний характер тіньової економіки* (що полягає в конструктивних і деструктивних її засадах та механізмах впливу).

Рейтинг країни у відповідних міжнародних порівняннях стає важливим індикатором середовища, що формує рівень тінізації економіки: частка тіньової економіки зростає одночасно зі зниженням місця країни у міжнародних рейтингах, що характеризують рівень економічної свободи, прогрес у реформуванні економіки та її інституційного середовища тощо.

Список використаної літератури

1. Feige E. How big is the Irregular Economy? / Feige E. // Challenge, 1979. – Vol. 6. – № 22. – P. 5-13.
2. Friedrich Schneider, Andreas Buehn Shadow Economy: Estimation Methods, Problems, Results and Open questions// Open Economics 2018; 1: 1–29 <https://www.degruyter.com/downloadpdf/j/openec.2017.1.issue-1/openec-2017-0001/openec-2017-0001.pdf>.
3. Gutmann P. M. The Subterranean Economy / Gutmann P. M. // Financial Analysts Journal, 1977 – Vol. 34/1.– P.26-27
4. Peter L. Bernstein, Gary Hecht Subterranean Economy Controversy Financial Analysts Journal Vol. 34, No. 2 (Mar. - Apr., 1978), pp. 10-12
5. Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years? by Leandro Medina and Friedrich Schneider IMF Working Papers WP/18/17 <https://www.imf.org/~media/Files/Publications/WP/2018/wp1817.ashx>.
6. Tanzi V. The Underground Economy in the United States: Annual Estimates, 1930-80 //Staff Papers (International Monetary Fund)Vol. 30, No. 2 (Jun., 1983), pp. 283-305
7. Валовий внутрішній продукт у I–IV кварталах 2017 року й у 2017 році. - ЕКСПРЕС-ВИПУСК. – Державна служба статистики України, 2018. – 17с.
8. Варламова І. В. Рівень тінізації економіки: національні та світові тенденції// Економіка і регіон. - № 4 (41). – 2013. –с.58-63.
9. Варналій З. С. Теоретичні засади детінізації економіки України// Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2014. № 1. – С.46-53.
10. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні. I квартал 2017 року. – Міністерство економічного розвитку України. – 2017. – 22с.
11. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні. I квартал 2018 року. – Міністерство економічного розвитку України. – 2017. – 23с. <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>.
12. Ладюк О. Д. ХАРАКТЕРИСТИКА ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ// О. Д. Ладюк . - Економіка та держава. 2017. - №8. – 32-34.
13. Ламанова Т. Тіньова економіка – визначення, структура, методи оцінки / Т. Ламанова // Економіка, фінанси, право, 2000. – № 3. – С. 22-26.
14. Майже чверть українців працюють у тіньовій економіці. Українські національні новини. Інформаційне агентство // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.unn.com.ua/uk/news/1723006-mayzhe-chvert-ukrayintsiv-pratsyuyut-u-tinovi-ekonomitsi>.

15. Методичні рекомендації розрахунку рівня тіньової економіки / Наказ Міністерства економіки України від 18 лютого 2009 р. № 123 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://me.kmu.gov.ua/file/link/135879/file/Metod_TinEk.doc.

16. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України // Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME131588.html.

17. Офіційний сайт антикорупційної організації Transparency International [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Режим доступу: <https://www.transparency.org>.

18. Офіційний сайт Всесвітнього економічного форуму [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Режим доступу: <http://www3.weforum.org>.

19. Офіційний сайт Doing Business [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org>.

20. Офіційний сайт Heritage Foundation [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Режим доступу: <https://www.heritage.org>.

21. Про основи національної безпеки України (Відомості Верховної Ради України (ВВР): Закон України. – 2003, № 39, ст.351) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.

22. Пробоїв О.А., Гуменяк Л.В. Корупція і високий рівень тіньової економіки як визначальні фактори впливу на інвестиційну привабливість України та її інтеграційні прагнення// Економіка і суспільство Випуск # 14 / 2018/ -С/127-138

23. Рейкін В.С. Аналіз міжнародних рейтингів України як індикаторів впливу детермінант тіньової економіки// причорноморські економічні студії. - Випуск 21. – 2017. – 47-52

24. Савич І.В.. Детермінанти формування тіньової економіки України// «Young Scientist» (економічні науки). – 2014. - № 12 (15). – с.89-91

25. Солодовникова І. І. (Мазур І. І.) Тенденції тинізації української економіки та шляхи її детинізації / І. І. Солодовникова // Теорії мікро макроекономіки. Зб. наук. праць МОН України. – К. : Академія муніципального управління, 2003. – Вип. 12. – С. 29-38.

26. Сото Э. де. Иной путь. Невидимая революция в третьем мире. М.: Catallaxy, 1995. – 320с.

27. Тенденції тіньової економіки в Україні у I кварталі 2018 року Міністерство економічного розвитку і торгівлі України <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>

28. Тіньова економіка в Україні: стан, тенденції, шляхи подолання [Текст] : аналіт. огляд / [упоряд.: С. С. Чернявський, В. А. Некрасов, А. В. Титко та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 152 с.

29. Тіньова міжнародна торгівля: макроекономічна теорія та фіскальні наслідки для України: монографія/ Вдовиченко А.М., Зубрицький А.І., Рубцов О.М., Семирянов Д.Я., Серебрянський Д.М.; за аг.ред. Д.М. Серебрянського. – К.:Алерта,2014. – 202с.

30. Турчинов О.В. Тіньова економіка: теоретичні основи дослідження / О.В. Турчинов. – К.: АртЕк, 1995. – 300 с.

31. Флейчук М.І. Легалізація економіки та протидія корупції у системі економічної безпеки: теоретичні основи та стратегічні пріоритети в умовах глобалізації: Монографія / М.І. Флейчук. – Львів: Ахілл, 2008. – 660 с.

O. V. Bulatova, O. I. Karpenko, E. V. Fedorov

ASSESSMENT OF SHADOWING OF UKRAINIAN ECONOMY AND ECONOMIC STABILITY OF THE COUNTRY

This article analyzes and assesses inter-temporal changes of shadowing process of Ukrainian economy. It has determined that the shadow economy affects negatively the economic stability of a country, its competitiveness as well as development of state's international image in general. In the broadest sense, the basis of the shadow economy is made up of unregistered income from any economic activities. In a strict sense, the shadow economy incorporates all goods and services produced in the market and deliberately hidden from the state authorities in order to avoid paying taxes and other statutory payments as well as not to comply with standards and regulations.

As per the analysis results it has been found out that according to official canvassing, the level of the shadow economy in Ukraine is one third of the official GDP therefore exceeding the legally defined critical threshold level, and posing a serious threat to the national security. Experts estimate that the level of shadow economy is much higher. The level of discrepancies is due to cleavage in the essence definition of the "shadow economy", volume determining methods and approaches, and failure to assess objectively services provided in the shadow sector.

The paper specifies and determines the group of factors contributing to the spread of shadowing of the Ukrainian economy, namely: economic ones (related to the imperfection of the market environment, the ineffectiveness of state regulation of market processes, etc.) institutional ones (related to the results of the activities of institutions functioning within the national economy); moral and ethical ones (conditioned by the scarcity of appropriate law-abiding behavior standards that determine the level of corruption, economic crime, etc.).

The study highlights the features of the shadow economy as a complex social and economic phenomenon, namely: structure (the shadow economy has an appropriate structure and infrastructure, and it is characterized by the presence of stable ties and relationships that ensure its integrity); common motivation and failure to distinguish between the shadow and the official (legal) economy, in relation to which the shadow economy can be alternative, non-alternative and criminal, which makes it impossible to determine the real scope and scale of the shadow economy; networking capabilities of shadow structures (activities of which encompasses the following levels: local, regional, national, interstate and international ones), the dual nature of the shadow economy (due to its constructive and destructive influence principles and mechanisms).

It is been stated that the country's rating in the relevant international comparisons is becoming a significant indicator of the environment that forms the level of shadow economy since the share of the shadow economy is increasing simultaneously with the decrease of the country's placement in international ratings, that characterize the level of economic freedom, economic reform progress as well as its institutional environment, etc.

Key words: economic security, shadow economy